

15.11.2004 Pekka Hallberg

Muuttuva oikeusvaltio

Me suomalaiset istumme mieluusti korkealle mäelle pohtimaan maailman menoa. "Ei maalimalla liho, mutta viisastuu", sanotaan lisalmella. Yliopiston mäeltä näkee kauaksi. Kelpaa täällä katsella tuomarijoukkoamme, antaa ajatusten liittää yli maiden ja mantujen. Ensi kertaa olemme koolla kaikki hallintotuomioistuinten, hallinto-oikeuksien, markkinaoikeuden ja vakuutus oikeuden lakimiehet.

Samalla meille hallinto-oikeusväelle on erityisen mieluisaa saada alustajiksi maan kokeneimmat voimat. Näin voidaan laajasta näkökulmasta arvioida lainsäädännön, yhteiskunnan, elinkeinoelämän, hyvinvoinnin, ympäristön ja sosiaaliturvan kehitysnäkymiä ja hallintotuomioistuimiin kohdistuvia odotuksia. Päivä päättyy kuulijoiden paneeliin - kuin välitenttiin yliopistolla. - Lausun Teidät kaikki lämpimästi tervetulleiksi hallintotuomioistuinpäivään.

Avauspuheessa tarkastelen oikeusvaltion toimivuutta. Tavoittelen muutostietoisuutta, näkemystä siitä, miten oikeusturva ja oikeusvaltiokehitys voidaan turvata maailman muutoksessa. Vedänpä näin väkikapulaa kuin Jukolan veljekset globalisaatiokeskustelijoiden kanssa. En tarkoita oikeusvaltiolla vain lakisidonnaisuuden tai vallanjaon teorioita vaan henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin ja maamme kilpailukyvyn olennaista perustaa.

Oikeusvaltio ymmärretään usein vain vallankäytön lakisidonnaisuutena, sitoutumisena yhteisiin pelisääntöihin. Tutkijana voin piirtää oikeusvaltiolle monimutkaisemman yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kehikon lakisidonnaisuuden, vallanjaon, perus- ja ihmisoikeuksien sekä toiminnallisuuden nelikenttänä. **(Kuva 1)** Lähtökohtani on, että hallintotuomioistuimet ovat avainasemassa kysyttäessä, minkälaisessa oikeusvaltiossa ihmiset kokevat elävänsä.

Viime viikolla ilmestyi oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen katsaus oikeuden saatavuudesta Oikeusolot 2004. Oikeusministeriö ansaitsee tunnustusta laajojen selvitysten julkaisemisesta. Tuomioistuinlaitoksen kannalta Oikeusolot 2004 on merkittävä tietolähde yleisön käsityksistä ja oikeuden saatavuudesta sekä oikeusjärjestelmän kansainvälistymisestä.

Tutkimustulokset rauhoittavat viime vuosien hajanaisia kyselytutkimuksia. Nyt julkaistut laajemmat kyselytulokset eivät ilmennä yleistä luottamuspulaa pitkänkään aikavälin tarkastelussa. Kaksi kolmannelta suomalaisista luottaa melko tai hyvin paljon oikeuslaitokseen. EU:n jäsenmaiden välisessä vertailussa Suomessa luotetaan oikeuslaitokseen EU-maista kolmanneksi eniten Tanskan ja Kreikan jälkeen. Uusissa jäsenvaltioissa luottamusaste näyttää selvästi alhaisemmalta. Mielipidemittauksiin on tosin liitettävä aina varaumia. Tulokset ovat yleisluonteisia eivätkä erittele tuomioistuintyyppettä tai prosessin vaiheita. Tulokset ovat enintään suuntaa antavia. Aina on parannettavaa.

Oikeusolojen tutkimus painottuu oikeushallinnon tilastoista johtuen usein siviili- ja rikosasioihin, tällä kertaa erityisesti asumisen, velkojen hallinnan ja perhe-elämän selvittelyyn. Hallintotuomioistuinten kannalta olisi toivottavaa rakentaa katsauksiin riittävät linkit sosiaalitoimen, verotuksen, elinkeinojen harjoittamisen ja ympäristön lukemattomiin tilastoihin. Näin voitaisiin osoittaa hallintolainkäytön olennaiset kytkennät suomalaisten arjen kysymyksiin, oikeusvaltion toimivuuden perustasaan. **(Kuva 2)** Ilman tällaista kokonaiskuvaa oikeuspoliittinen tutkimus on aika eristäytynyttä maailman menosta.

Menettely hallintotuomioistuinasteissa on sekin eräänlainen jäävuoren huippu. Korkein hallinto-oikeus ratkaisee vuosittain 4 000 asiaa, alueelliset hallinto-oikeudet 20 000 ja hallintoviranomaiset ensiasteessa miljoonia kansalaisten kannalta olennaisia asioita. Käräjäoikeuksissakin on tietysti suuri asiamäärä, rekisteröinnit mukaan lukien 800 000 asiaa, joista vain pieni osa on riitaisia. Samalla tavoin

hallintomenettelyn oikeusturvatakeilla ja virheiden oikaisumahdollisuuksien lisäämisellä ensiasteessa on ollut suuri merkitys oikeusturvalle. Täytyy muistaa yhteiskunnan ja vallankäytön kokonaisuus, kun pohdimme oikeusjärjestelmän toimivuutta.

Vallankäyttöön, myös tuomioistuimissa liittyy suuri vastuu. Hallintotuomioistuinten päätöksillä, mukaan lukien markkinaoikeus ja vakuutus-oikeus, on usein laajoja yhteiskunnallisia ja jopa kansantaloudellisia vaikutuksia. Ensi vuoden talousarviossa on kiinnitetty huomiota tuomioistuinasioiden käsittelyaikoihin sekä lainkäytön laadullisiin näkökohtiin ja niiden arvioinnin kehittämiseen. Hallintolainkäytössä työtapoja on kehitetty ja pyritään tehostamaan tavoitteena turvata kohtuullinen käsittelyaika. Tilastollinen seuranta kohdistuu hallintolainkäytössä yli 200 asiaryhmään. Oikeusriitojen kenttä on laaja, koko yhteiskunta.

Kun asioiden seurannasta ponnistetaan suunnitelmallisuuteen, on arvioitava myös ajankohtaisia lainuudistuksia ja lähivuosien voimavaratarpeita. Esimerkkeinä hallintotuomioistuinten työkenttään vaikuttavista uudistuksista voidaan mainita energiamarkkina- ja viestintämarkkinalainsäädäntö, toteutunut verouudistus, suurten teollisuuslaitosten tämän vuoden loppuun mennessä haettavat uudet ympäristöluvut, päästökauppalainsäädäntö sekä vesipolitiikan puitedirektiivin toimenpideohjelmat. Ihmisten kannalta kenties suurimpia ongelmia saattaa liittyä terveydenhuollon oikeudellistumiseen väestörakenteen ikääntyessä. Kaikkiin näihin vaatimuksiin pitäisi voida ajoissa varautua.

Oikeusvaltiokehityksen kannalta lainsäädäntö on tietysti avainasemassa. Lakeja valmisteltaessa olisi nykyistä paremmin pidettävä huolta toimeenpanovaiheen edellyttämistä voimavaroista. Sektorikohtaisessa lainvalmistelussa ei nykyisin kiinnitetä riittävästi huomiota toiminnallisiin edellytyksiin.

Hyvän lainvalmistelun merkitystä ei ehkä ymmärretä.

Säädöspolitiikan vahvistaminen on kuitenkin kilpailukyvyyn ydinkysymyksiä. Normiohjauksen ongelmia ovat säädösten jatkuva muutos ja hätiköinti lainvalmistelussa, mikä vaikeuttaa tavoiteltujen vaikutusten saavuttamista. Tämän lausuminen ei ole paljon auttanut. Sohaistuaani vuosi sitten lainvalmistelun tilaa on seurauksena ollut vain hahmottomia toivomuksia lainsäädännön selkeydestä. Yritetään tänään päästä syvemmälle.

Säädöspolitiikkaa kehitettäessä olisi OECD:n raporttien mukaisesti kiinnitettävä huomiota säädösten tarpeellisuuteen, sääntelyn yksityiskohtaisuuden rationaalisuuteen sekä noudattamisen takeisiin. Usein rikosoikeudellisten sanktioiden sijasta hallinto-oikeudelliset keinot, taloudelliset seuraamukset sekä luvat ja muut ohjausjärjestelmät tuottavat paremman tuloksen. Tämä on johtanut uusien asiaryhmien siirtämiseen hallintotuomioistuinten toimialaan, kuten jo vakiintunut kilpailuoikeuden sektori. Se on Suomessa leimallisesti hallintolainkäytön ydinaluetta. Aivan kuin eri maailmasta tupsahtaa esille outoja hankkeita siirtää arvopaperimarkkinoiden tai öljypäästöjen maksujen laillisuuskontrollia tai patenttien rekisteröinnin valitusasioita käräjäoikeuksiin. Lainvalmistelijoille tarvittaisiin selvästi valtiosäännön opetusta.

Olen usein pohdiskellut, miten saataisiin enemmän ravistelua sektorirajoihin ahdetun lainvalmistelun linjauksiin ja kokonaisvastuuta lainsäädäntötyön suuntaamisesta maamme kilpailukyvyyn parantamisen ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseen. Toisin sanoen tarvittaisiin hyppäys epäkohtiin kiireellä valmistelujen lainmuutosten järjestelmästä, epäkohtalainsäädännöstä tulevaisuuden toimintaedellytysten rakentamiseen. Ehkä yksi keino voisi olla komitealaitoksen uudelleen virittäminen laajemmissa uudistuksissa. Oikeusministeri on myös tähän mahdollisuuteen viitannut. Omien kokemusteni mukaan tämä edistää kuulemismenettelyä lainvalmisteluvaiheessa ja avaa uudistusten näkökulmaa laajemmaksi.

Ympäristöoikeuden puolella puhutaan usein ns. läpäisyperiaatteesta, jonka mukaisesti vaikutukset on arvioitava myös varsinaisen ympäristöpolitiikan ulkopuolisilla toimintalohkoilla. Suppeaa näkökulmaa kuvaa hyvin sanonta "erityisasiantuntijasta, joka onnistuu ajautumaan virheettömästi kohti suurta

erehdystä”. Laintarkastuskunnan lakkauttaminen taisi olla erehdys ajankohtana, jolloin EY-oikeus juuri oli tulossa ja jolloin laintarkastukseen kohdistui erityisiä vaatimuksia. Ehkä kevyempi, tarvittaessa kokoontuva asiantuntijajelin olisi käyttökelpoinen ratkaisu. Tämä asia on syytä ottaa esille.

Säädöspolitiikan vahvistamiseksi oikeusministeriössä on tehty aloitteita hallituksen vuosien 2005 - 2006 säädösohjelmaksi ja siihen liittyviksi kehittämistoimenpiteiksi. Oikeusministeriön kansliapäällikkö on primus moottorina tehnyt erinomaista työtä. Hallintotuomioistuinten kannalta on olennaista, jos säädösvalmistelussa entistä enemmän kiinnitetään huomiota yli hallinnonalojen ulottuvien vaikutusten arviointiin ja lainuudistusten toimivuuden varmistamiseen.

Hallinnon toimivuus onkin oikeusturvan takaamisen etulinjassa. Pohjoismaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa julkishallinto on laajentunut lähes kaikille aloille. Kansainvälisessä vertailussa puhutaan usein kahdesta traditiosta: Ensinnäkin on demokraattisen hallinnon perinne, jonka mukaan hyvä hallinto nähdään hallintotapana, joka palvelee yhteisiä tarpeita ja hyvinvointia. Toista traditiota kuvataan usein tehokkaaksi tuloshallinnoksi, jonka tavoitteet rajautuvat kapeammin tuottavuutta koskeviksi periaatteiksi.

Demokraattisen hallinnon traditio on näistä meille luontaisempi, mikä heijastuu osallistumista ja vuorovaikutusta vahvistavina periaatteina maankäyttöä ja rakentamista koskevissa säännöksissä sekä uudessa hallintolaissa. Tällainen sitouttava hallinto olisi vientitavaraa maailman kriisipesäkkeisiin.

Hallinto on tietysti laaja käsite. Hallintomenettelylläkin tarkoitetaan hallintoasiain käsittelyä viranomaisessa. Merkittävää oli perustuslakiin saatu säännös hyvän hallinnon vaatimuksista. Niillä tarkoitetaan lähinnä asioiden viivytyksetöntä ja asianmukaista käsittelyä. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa myös hallinnon privatisoinnille asetetut rajat, että ei vaaranneta perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Palveluiden yksityistämiseen ei liity mystiikkaa mutta oikeusvaltioperiaatteiden muistamista.

Privatiseringen av förvaltningen, den allt mera komplicerade myndighetsutövningen samt internationaliseringen och kommunikations- och rättsskyddsproblemen är gemensamma både för den svensk- och finskspråkiga befolkningen. För att utveckla vårt rättssystem behövs inga språkgränser. Rättvisa skall upprätthållas på enahanda grunder.

Det rättmätiga behovet att få kommunicera på det egna språket begränsas ju ingalunda till domstols- eller förvaltningsförfarandet. Minst lika stora faktiska rättsskyddsintressen ligger i frågor som gäller de mera vardagliga sociala och kulturella omständigheterna.

Oikeusturvan takeisiin kuuluu todellinen pääsy tuomioistuimeen. Hallinnon oikeusturvajärjestelmän peruseriaatteita on yleinen muutoksenhakuoikeus. Se on vanhaa perua ja vahvistettiin hallintovalituslailla 1950. Nyt nuo periaatteet ovat itsestään selvinä perustuslaissa ja hallintolainkäyttölaissa. Muutoksenhaku on ymmärrettävä kansalaisten oikeutena eikä tuomioistuinten työmäärän kannalta taikka muutoin hetkellisistä tarpeista rajoitettavana instrumenttina.

Nykyisissä valituslupajärjestelmänkin asiaryhmissä korostetaan, että lupaperusteet ovat laajemmat kuin oikeudenkäymiskaassa ja että lupa on edellytysten täytyessä myönnettävä. Kysymys ei ole harkinnanvaraisesta etuudesta vaan muutoksenhakijan oikeudesta. Tämä on olennainen näkökulma pohdittaessa oikeusvaltiota kansalaisten kannalta. Siitä on pidettävä kiinni. Tuomarit eivät ole itseään varten. Oikeudenkäymiskaaren uudistajat saivat tässä ottaa kotiläksyä.

Hallintolainkäyttölain korostama aktiivinen prosessinjohto on nähtävä todellisena oikeusperiaatteena sen varmistamiseksi, että asioita ei ratkaista puutteellisen selvityksen pohjalta. Tällä tavoin ratkaisut, jos ne vielä perustellaan riittävän avoimesti ja seikkaperäisesti, voivat vastata todellisuutta. Tuomioistuinelaitoksen kehittämiskomitean mietintöä voidaan tässä suhteessa arvioida myönteisenä merkinä siitä, miten hallintolainkäytön oikeusturvahenkisen sääntely on saamassa ymmärrystä myös riita- ja rikosprosessin piirissä.

Hallintotuomioistuinten kannalta ei nyt ole osoitettavissa tarpeita prosessin laajoihin uudistuksiin, joskin suullisten käsittelyjen ja katselmusten lisäämiseen tarvitaan myös käytännössä mahdollisuuksia. Hallintotuomioistuinten kehittämistyössä olisi nyt muutoinkin syytä turvata työrauha, rauhoittaa organisaatorakenne ja yksittäisten tuomioistuinten asema sekä maltillisesti tehtyjen selvitysten pohjalta harkita myös peruskokoonpanoihin tehtäviä muutoksia. En halua leimautua jarrumieheksi, mutta haluan muistuttaa oikeusturvan takaamisesta uudistusten lähtökohtana ja korostaa alueellisten hallinto-oikeuksien roolia muutoksenhakuasteina samoin kuin erityistuomioistuintemme, markkinaoikeuden ja vakuutuslaitosten keskeistä asiantuntija-asemaa. Kyllä meidän on nostettava katsetta yli oikeushallinnon kehysten.

Tässä on lyhyt hyppäys uudistettavaan tuomioistuinten tulosohjausjärjestelmään. Päivän ohjelmaan sisältyy katsaus hallintotuomioistuinten yhteistyöhön. Vuorovaikutus korostaa hallintolainkäytön kokonaisuutta ja on meille kaikille olennaisen tärkeitä. Yhteistoimin voimme kehittää työtapoja, tietojenvaihtoa ja osaamista. Yhteistyössä tulevat esille myös talousarviojärjestelmän uudistamisessa edellytetyt laatuhankeet ja asiaryhmäkohtaiset käsittelyajat. Vastaavanlainen voimavarojen, lainkäytön seurannan ja arvioinnin projekti on kehitteillä yleisten tuomioistuinten puolella.

Uskon, että tuomioistuinlaitoksen toimintaedellytykset ja oikeusturvan saatavuus voivat näin saada ymmärrystä hyvinvoinnin ja maamme kilpailukyvyn säilyttämisen välttämättöminä edellytyksinä. Samalla on myös paremmat mahdollisuudet arvioida lakien toimivuutta ja voimavarojen tarvetta yli hallinnonalojen.

Askeleena tällä tiellä voidaan jo nähdä lakivaliokunnan lausunto ensi vuoden talousarviosta. Valiokunta on kiinnittänyt erityistä huomiota hallintotuomioistuinten toimintaedellytyksiin ja myös todennut, että ulkomaalaisasioiden ruuhkan purkamiseen tarvittavat voimavarat säästävät monin verroin enemmän voimavaroja muilla hallinnonaloilla kustannussäästöjen kautta. Tällainen tarkastelu saattaisi osoittaa myös ympäristöhankkeiden jouduttamisen edistävän työllisyyttä ja talouskehitystä. Eikö kansantalouden näkökulma ole olennainen juuri julkistalouden roolia yhteiskunnassa pohdittaessa. Tässä toivomme budjetin valmistelijoiden ja eduskunnan ottavan näkemyksemme totisesti vastaan.

Puheen tässä vaiheessa on hyvä muistaa Peterin periaate: “Jos kaikki näyttää menevän hyvin, olet taatusti unohtanut jotakin”. Onko kuva hallintotuomioistuinten oikea?

Julkisuus ja avoin tiedottaminen ovat olennainen osa nykyaikaista oikeudenkäyttöä. Lainkäytön kritiikki ja julkinen valvonta eivät loukkaa tuomiovallankäytön riippumattomuutta. Eikös se vasta ongelma olisi, jos arvostelu alkaisi horjuttaa tuomiovaltaa! Kysymys on, kuten eräs toimittajaystäväni on luonnehtinut “huomiovallan - ei tuomiovallan” käytöstä. Olen samaa mieltä. Julkisuus ei voi vaikuttaa päätöksentekoon eikä tuomioihin yksittäistapauksissa.

Joskus tietysti puutteelliset tiedot ja virheellinen uutisointi vaikeuttavat asioiden taustan selvittelyä. Pulma on kuitenkin kestettävä ja muistettava uuden ajan mietelause: “Jos olet julkikuvasi näköinen, olet kehittämisen tarpeessa”. Ei ole muuta keinoa kuin avoin tiedottaminen ja päätösten perustelemisen kehittäminen. Roolien kirkastamiseen voisi olla aihetta. Polemiikkiin ja vastineisiin en kuitenkaan näe itse tarvetta.

Oikean tiedon välittäminen tuottaa erityisiä ongelmia monimutkaisissa asiaryhmissä. Esimerkiksi on ollut vaikeuksia oikoa väärinkäsityksiä, että saimaannorppa estäisi rantakaavoituksen tai liito-oravan takia ei saataisi teitä linjatuiksi. Vasta useiden ratkaisujen jälkeen tunteet voivat rauhoittua. Sama näyttää koskevan myös suurinta oikeusprosessia vuosikymmeniin, ns. Natura 2000-ohjelmaa. Kun eräiltä osin on vielä ratkaisemattomia kiistoja aineiston saatavuudesta, kommentteihin ei nyt ole mitään mahdollisuuksia - saaticka syytä.

Esimerkkejä jatkaaksemme myös Vuosaaren satamaa koskeneiden oikeusprosessien uutisointiin on syytä suhtautua pidättyväällä ymmärryksellä. Silti voidaan todeta, että parlamentaaristen valtuuskuntien kutsuminen normaalissa oikeudenkäyntimenettelyssä ratkaistujen asioiden jälkiselvittelyyn ja näiden tapahtumien uutisointi on ollut oikeusvaltiokehityksen kannalta vaikeasti ymmärrettävissä. Minkälainen kuva asioiden oikeasta ratkaisujärjestyksestä syntyy kansalaisille? Tästä kaikesta huolimatta haluan korostaa kaiken vallankäytön alistamista avoimeen kritiikkiin. Ei ole syytä provosoitua väärämielisistä hyökkäyksistä.

Hyvät kuulijat,

Viime viikkojen uutisaiheita ovat olleet globalisaatioselvitykset. Mediassa luotu kuva, että politiikan rajalinja ja todellinen taisteluhaaste olisi suhtautumisessa kielteisesti tai myönteisesti globalisaatioon, tuntuu hassunkuriselta. “Ei siitä maailma muutu, jos yks suuttuu”, sanotaan Jämsässä. Globalisaatio on aivan luonnollinen ilmiö. Maapallon taloudellinen yhdentyminen on tullut jäädäkseen. Siinä on suomalaisten vaikutusmahdollisuuksille ja kilpailukyvyille monia hyviä piirteitä. Ehkä näkökulman harhat syntyvät verrattaessa nykymaailman puutteita ihannemaailmaan.

Oikeudelliselta kannalta maapalloistuminen on tosiasia. Maailman markkinoilla kysytään kansallisvaltioiden vaikutusmahdollisuuksien perään. Kaikkien valtarakenteiden, niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla, on sopeuduttava muutoksiin. Uusissa tutkimuksissa on entistä selvemmin osoitettu, että kansallisvaltio ei häviä globalisaatiokehityksessä, mutta sen rooli muuttuu. Analyysi on vietävä valtion rakennetta syvemmälle erilaisiin toimintoihin. Siten globalisaatio vaikuttaa enemmänkin kansallisvaltioiden sisäiseen arkkitehtuuriin, rakenteisiin ja toimintatapoihin.

Tutkijat ovat pohtineet valtiotakin ns. “oppivana organisaationa”. Tässä on mielestäni haaste suomalaisen oikeusvaltion kehitykselle, myös hallintotuomioistuimille. Monet globalisaatiotutkimukset lähtevät vielä väärästä päästä ylhäältä alas pohtien globalisaation yleisiä vaikutuksia. Kestävä näkökulma luoda globalisaatiostrategioita on kuitenkin selvittää omia vahvuuksia ja heikkouksia, lähteä lähipiiristä ja tarkastella sitten vaatimuksia lähialueilla, EU:n piirissä ja lopulta laajemmin maailmanlaajuisilla markkinoilla. Ajattelen tässä vertauskuvallisesti talon rakentamista perustuksista ylöspäin seuraaviin kerroksiin. **(Kuva 3)**

Kun tässä istumme yliopiston mäellä ja pohdimme hallintolainkäytön roolia muuttuvassa oikeusvaltiossa on syytä vielä vilkaista historiaan. Oikeusvaltion juuria seuraten voimme löytää klassisen, liberaalin oikeusvaltion synnyn sekä lakisidonnaisuuden ja vallanjaon peruslähtökohdat. Seuraavassa vaiheessa kansanvallan, myös yleisen äänioikeuden vahvistuminen on luonut perustaa demokraattiselle oikeusvaltioajattelulle, jossa korostuvat lakien yhteisyyden periaatteet. Eipä jäädä siihen. Tästä pitäisi ponnistaa eteenpäin, tulevaisuuden rakentamisen vahvuuksiin, ymmärtää oikeusvaltio yhteiskunnallisena kokonaisuutena. Näin päädymme lopulta oikeuden toimivuuteen ja kansalaisyhteiskunnan verkostoihin, sosiaalisen pääoman kehitykseen.

Sosiaalista pääomaa, oikeuskulttuuriakaan ei voi lailla säätää eikä valtiovallan toimin kasvattaa. Sosiaalinen pääoma on yhteisöllisyyttä, yhteisen arvopohjan vahvistamista ja yhdessä osaamista. Vain sille perustalle voi rakentua lainsäädäntövallan legitimitetti, osallistuva hallinto ja oikeuden kokeminen yhteiseksi. Tuomarin roolia ei valvontajärjestelmillä rakenneta. Meidän täytyy itse tavoitella oikeudenmukaisuuden ideaa ja tuntea suuri vastuumme yhteiskunnassa.

Oikeusvaltiosta puhuttaessa on hyvä muistaa lopuksi suuren linjanvetäjän K. J. Ståhlbergin käyttämä ilmaisu: “kansanvaltainen edistys lain pohjalla”. Siinä näkyy demokratian ja oikeuden kytkeytyminen toisiinsa kehityksen ehtoina. Pohdiskelua on hyvä jatkaa ja kysyä oikeuden ja talouden sekä hyvinvoinnin liittymiä toisiinsa. Oikeusvaltiokehityksen vaiheista ja kerroksellisuudesta voidaan nimittäin pelkistää ketju: Oikeus - demokratia - talous - hyvinvointi. **(Kuva 4)**

Toivon, että kuulijat eivät viihteellistä vertauskuvaani ja ryhdy nykyisessä gallup-demokratian ja TV-formaattien ilmapiirissä jännittämään kysymystä: “mikä on heikoin lenkki”. Viime päivien globalisaatioselvitykset, valtioneuvoston kanslian Suomi maailmantaloudessa - selvityksen

loppuraportti ja EVA-raportti Suomen menestyksen eväät nostavat nimittäin todella kokonaisuutena päättäjien pöydälle pohdittavaksi, miten tämä toisiinsa liittyvien edellytysten ketju on valmis ratkaisemaan välttämättömiä globalisaatioon, väestön ikääntymiseen, rakennetyöttömyyteen ja maamme kilpailukykyyn ja hyvinvointiin liittyviä kysymyksiä.

Tarvitaan uusia linjauksia ja vaikeiden ratkaisujen tekemistä. Tulee mieleen lausuma J. V. Snellmanin virkamiehille pitämästä puheesta: “ei riitä virheiden välttäminen, on uskallettava tehdä päätöksiä”.

Kestävässä kehityksessä, lujassa ketjussa ei siis voi olla “heikointa lenkkiä”. Ketju on yhtä vahva kuin sen kaikki lenkit. Ei ole hyvinvointia ilman toimivaa taloutta, ei osallistumista ja demokratiaa ilman oikeusturvaa eikä yhteistä oikeutta, todellista oikeusvaltiota ilman ketjun muita lenkkejä. Tämän vuoksi myös hallinto-oikeuspäivänä on pohdittava demokratian, talouden ja hyvinvoinnin yleisiä kysymyksiä sekä oikeudenkäytön yhteiskunnallista merkitystä. Siinä on hallintotuomioistuinpäivän teema: “Takoa yhdessä oikeuden kestävä lenkki”.